

De kunst van het vragen

Denken in samenhang

Via erfgoededucatie leren leerlingen nadenken over vragen als: *Waarom moeten we erfgoed behouden? Waarom is het waardevol? Wat willen we ermee? Wat heb ik eraan?* Erfgoededucatie daagt leerlingen uit om kritisch om zich heen te kijken, de omgeving te interpreteren, zich vragen te stellen, naar oplossingen te zoeken en die door eigen onderzoek te vinden. Het gaat hier om het inoefenen van denk- en redeneerwijzen die leerlingen ook op andere terreinen en in andere omgevingen kunnen toepassen. Vragen moeten hun kijken sturen en hen tot nieuwe vragen aanzetten.

Patronen en processen

Systeemdenken draait om het besef dat alles met alles samenhangt. Het leert ons oog te hebben voor onze eigen rol binnen een systeem en voor het feit dat ons gedrag afhangt van onze plaats in dat systeem of van hoe we tegen het systeem of de wereld om ons heen aankijken. Het is een manier om de complexe werkelijkheid te begrijpen en ermee om te gaan. **Systeemdenken** onderzoekt patronen, verbanden en relaties tussen de verschillende elementen.

(verder lezen)

Het helpt **overzicht op het geheel** te houden, in plaats van je blind te staren op de afzonderlijke delen. Op die manier maakt het duidelijk dat je niet alle problemen in stukjes kan hakken, je niet alles oplost als je de deelproblemen aanpakt. Het brengt je ook tot het inzicht dat er meer dan één waarheid bestaat.

Systeemdenken gaat in tegen de manier waarop we als volwassenen de wereld en het schoolsysteem hebben ingedeeld. Alles is opgedeeld in vakjes, die van elkaar zijn afgeschermd. In dat gedachtenpatroon heeft fysica niets met wiskunde te maken, of geschiedenis niets met taal. De samenhang is volledig verdwenen. Door het leervak- of leergebiedgerichte aanbod lijkt het erop of we op school alle moeite doen om aan het zien en begrijpen van die samenhang een einde te maken. Nochtans zijn **kinderen van nature systeemdenkers**, want ze zoeken altijd naar samenhang.

Vanuit de pedagogiek komt er steeds meer reactie tegen het vakjesdenken. Ze stimuleert de verschillende vakgebieden om beter met elkaar te communiceren. Systeemdenken is dan een reactie op het onvermogen van de toenemende specialisaties om met elkaar te communiceren. Het tot zinvolle gehelen samenbrengen van vakgebonden en/of vakoverschrijdende eindtermen zijn een aanzet tot systeemdenken.

Via systeemdenken in de klas leren leerlingen:

- onderlinge **verbanden** zien die hen duidelijk maken waarom ze iets leren;
- **integreren** ze makkelijker nieuwe dingen in de bestaande kennis;

- **begrijpen** ze vlugger complexe situaties en problemen;
- **ervaren** ze dat hun mening slechts één van de vele is.

Systeemdenken zet relaties om in visuele instrumenten als woordspin, cluster, mindmap, stappenschema, beslissingsboom, gedragspatroongrafiek, relatiecirkel, oorzakelijke lus, archetype, ijsberg, voorraad- en stroomdiagram en computersimulatie.

Visuele middelen van systeemdenken:

- zijn een vertaling in beelden van elementen uit spreek- en schrijftaal;
- helpen om feiten en kennis te structureren;
- leggen patronen en processen bloot;
- maken dynamische relaties en onderlinge verbanden zichtbaar;
- leggen verdoken relaties bloot;
- maken duidelijk dat de verandering van een deelaspect het hele systeem beïnvloedt;
- maken duidelijk dat de wereld niet eenvoudig maar complex is;
- geven inzicht in de complexiteit van de werkelijkheid;
- maken het complexe overzichtelijker;
- ondersteunen leren en inzicht;
- brengen communicatie op gang;
- stimuleren zelfreflectie;
- bieden ruime mogelijkheden voor ICT- toepassingen.

Wat als?

Bij 'lagere denkvaardigheden' ligt het accent op kennis, begrip en toepassing. Bij een hogere denkvaardigheid als **kritisch denken** ligt de focus op analyse, synthese en evaluatie: verbaal redeneren, denken in termen van veronderstellingen, waarschijnlijkheden en onzekerheden, vaardigheden in probleemoplossing en besluitvorming.

Kritisch denken gaat verder dan logisch denken, omdat het andere bewijsbronnen en vormen van toetsing als ervaring, gevoel en emotie in het denkproces betreft.

(verder lezen)

In verschillende leervakken of via verschillende onderwerpen kan je kritisch denken bij de leerlingen aanmoedigen. Je leert dan om met een historische of kritische blik naar verhalen uit of over de eigen woonbuurt, etnische groep of sekse te kijken. Of met een ecologische bril naar je eigen omgang met afval. Zo leren leerlingen medeverantwoordelijkheid dragen voor de inrichting van de eigen omgeving: *Welke keuzes kunnen we maken?, Welke belangen spelen er mee?, Welke uiteenlopende behoeften en wensen hebben (de verschillende groepen) buurtbewoners?* Het gaat hier om vaardigheden als *'vanuit verschillende invalshoeken naar een probleem kijken', 'hoofdzaken en vooroordelen in een discussie of argument herkennen', 'een vraagstuk toetsen aan de eigen waarden en normen of aan algemene principes als sociale gerechtigheid, gelijkheid, respect en zorgzaamheid', 'openstaan voor en*

rekening houden met andere mensen', 'een afwijkende mening durven hebben'.

In het kader van democratische burgerschapsvorming kan je in verschillende leervakken of via verschillende onderwerpen kritisch denken aanmoedigen.

Met de leerlingen kan je overheersende **waarheden of vooroordelen** 'deconstrueren' door samen naar hun bron te zoeken. Kritisch denken is '**de kunst van het oordelen**' of het uitstellen van oordeel. Je analyseert en beoordeelt informatie onafhankelijk van anderen.

Kritisch denken leert je:

- het onderscheid maken tussen belangrijke en onbelangrijke dingen;
- het onderscheid maken tussen feiten en meningen;
- op zoek gaan naar de bron van een bewering en alternatieve bronnen te raadplegen;
- criteria hanteren bij het beoordelen van informatie;
- tegenstellingen zien;
- vooroordelen en subjectieve informatie herkennen;
- onderzoeken of een stelling neutraal of emotioneel geladen is;
- analyseren of een gehanteerde argumentatie steek houdt;
- naar bewijzen of tegenargumenten voor een bewering zoeken;
- alternatieven onderzoeken;
- jezelf vragen stellen over beweringen, besluiten, definities, bewijzen, meningen ...;
- informatie verzamelen en kennis verwerven vooraleer je zelf een oordeel velt;
- bereid zijn om je eigen standpunten en opvattingen uit te leggen, te verdedigen, aan te passen;
- bereid zijn om door argumenten of bewijzen van mening te veranderen.

Klopt dat?

Een duurzame samenleving heeft mensen met visie nodig. Door met kinderen en jongeren te **filosoferen**, leer je ze kritisch over de eigen waarden en oordelen na te denken. Het is een krachtige techniek om het met leerlingen over de waarde van erfgoed te hebben. De schoolbuurt is een vat vol mogelijkheden om erfgoed te ontdekken en er een filosofisch gesprek aan vast te knopen.

(verder lezen)

De Griekse filosoof Socrates was ervan overtuigd dat wijsheid in onze eigen ervaringen verborgen ligt en dat je die kan ontdekken door je verstand te gebruiken. Hij ontwikkelde een methode waarmee je kan uitzoeken of **een bewering juist is**. De kern van de socratische methode is: kritische vragen stellen. Socrates gebruikte de methode om een opponent vragenderwijs tegenstrijdige uitspraken te ontlokken, waarna het voor hem duidelijk was dat diens opvattingen geen stand hielden.

Je kan de socratische methode gebruiken om:

- jezelf of iemand tot **nadenken** te prikkelen
- tot **nieuwe denkbeelden** en inzichten over een bepaald onderwerp te komen
- aan te tonen dat je eigen opvattingen of die van iemand anders niet **deugen**.

Als kinderen of jongeren filosoferen, leren ze in een gemeenschappelijke dialoog een eigen gedachtegang ontwikkelen die tot **een persoonlijke opinie** kan leiden. Je gebruikt ideeën van anderen om zelf tot nieuwe, soms verrassende gedachten te komen. Kinderen en jongeren krijgen zo de kans om zich een persoonlijk wereldbeeld te vormen, zodat ze klaar zijn om in een democratische samenleving mee te draaien.

Verloop van een socratisch gesprek

- Je begint met een stelling die op het eerste gezicht zinnig lijkt.
vb. *Je moet altijd de waarheid spreken*
- Je vraagt naar de betekenis van die bewering.
vb. *Wat is waarheid? Wat is altijd?*
- Kun je een situatie bedenken waarin die stelling niet opgaat?
vb. *Wat als je door te liegen iemands leven kan redden?*
- Zo ja, dan moet de stelling onjuist of onnauwkeurig zijn. Waarom?
vb. *Het leven is van grotere waarde dan de waarheid*
- De stelling moet worden aangepast zodat de uitzondering erin past.
vb. *Je moet de waarheid spreken, tenzij er belangrijke redenen zijn om het niet te doen.*
- Je herhaalt dit proces voor de aangepaste stelling.